

SNERTEN

Infoskriv frå Norsk Langeleikforum

Nr. 17
Desember 2018
Årgang 9

Andrea Søgnen prøver kantele saman med Jenni Venäläinen frå Finland

Nye og gamle instrument

Norske og utanlandske instrument

- Finsk kantele
- Langeleiken i Telemark
- Nybygging på Rauland
- Kurs og samlingar
- Henrik Wergeland og langeleiken

Hugs årsmøte 16.
februar! Innkalling
side 12!

Kjære alle langeleikvenner:

Julen står snart for døren, og vi håper dere koser dere med en ny utgave av Snerten midt i julestrevet! Sikkert for mange har det vært et travelt år, med mange aktiviteter. Det har i alle fall vært mange flotte arrangementer på langeleikfronten siden sist: det er kjekt å se alle aktiviteter, kurs og spill som foregår over hele landet.

På Jørn Hilmestemnet i år hadde vi for første gang et tre-dagers kurs, med instruktør Ingvild Lie – et veldig lærerikt og inspirerende kurs. På fredagskvelden viste også flere fra Langeleikforumet fram langeleiken for barn og lot dem få prøve litt, under et arrangement de kalte "Sumarkveld for småfolk". Vi håper at dette fortsetter også til neste sommer, med både lengre kurs og arrangement for barn.

Landskappleiken i år fant sted i Trysil i månedsskiftet juni-juli, og det var mange deltagere i langeleik: junior og senior i kategorien eldre folkemusikkinstrument, i gruppespill, åpen klasse og lagspel. Vi gratulerer Ingebjørg Hegge Bratrud med seier i langeleik junior og Ingvild Lie i seniorklassen!

Under meisterkonserten på Landskappleiken ble Elisabeth Kværne utnevnt til nytt hedersmedlem i FolkOrg - organisasjon for folkemusikk og folkedans. Vi gratulerer!

Av de mange aktiviteter som har vært i høst, kan det nevnes at i oktober var det langeleiksamling og kurs på Bø Museum i Telemark. Arrangementet var et samarbeid mellom Norsk langeleikforum og de lokale langeleikkjennerne Kjell Bitustøy, Gøril Ramo Håve og Kari Lønnestad. Vi hadde foredrag og kurs, hvor vi fikk vite mer om langeleiken i Telemark og dens lange tradisjon, og fikk demonstrert flere instrumenter.

I begynnelsen av november kunne man ta med seg langeleiken og reise til Mo Laksegard i Suldal, og delta på folkemusikkhelgen. Det var langeleikkurs med Gøril Ramo Hove og fem deltagere hadde funnet veien inn til Suldal.

Det er flere aktører som tenker på rekruttering, bl.a. i Valdres. Men også i Hallingdal jobbes det med dette: de har startet et rekrutteringsprosjekt i Hallingdal som kalles for "Ung Halling", med kurs i både torader og langeleik.

Og fremdeles er det i Nordahl Bruns gate i Oslo langeleiksamlinger annenhver tirsdag arrangert av Valdreslaget. Nybegynnere og øvede er velkommen.

Neste gang vi ses blir kanskje på årsmøtet? Det finner sted lørdag 16. februar på Valdres folkemuseum, og både i forkant og etterkant blir det seminar og kurs i langeleik.

Da ønsker jeg alle en fredelig jul og godt nyttår, både med og uten og langeleik!

Hilsen Lise K. Meling, leder.

Langeleik i Telemark – litt om langeleikane som har kome tilbake frå Stockholm

Mellan 1872 og ca 1900 reiste Nordiska museet sine utsendingar rundt i Noreg og samla inn folkekunst og antikvitetar. Dette utifrå ein tanke om å demme opp for ein større "lekkasje" til kontinentet, England osv. Leiaren for museet Artur Hazelius leigde inn telemarkingen Torjus Bolkesjø for å samle inn i Telemark.

Slik kom det mykje verdifull folkekunst til Stockholm, folkekunst som i stor grad har blitt deponert tilbake til Norsk Folkemuseum på Bygdøy. Ein del av denne samlinga er langeleikar, ca 20 i talet frå Telemark. Det ser ut som at dei aller fleste av desse no er å finne på Norsk Folkemuseum. Der er dei òg fotograferte og lagt ut på digitalt museum på nett.

Skjermfoto, digitalt

Skjermfoto, digitalt museum

Ettersom underteikna dreiv mykje med kartlegging og registrering av langeleikar på 1990-talet, som del av jobben med eit innsamlingsprosjekt for folkemusikk i Telemark, blei eg tidleg klar over langeleikane i Stockholm. Dette førte til at eg i 1994 fekk låne fem stykke til ei utstilling i samband med Landskappleiken i 1994 i Rauland. Men eg måtte leve dei tilbake til eigaren den gongen, Musikkmuseet.

I ettertid har eg oppdagat langeleikane som no er komne på Norsk Folkemuseum og som er fotograferte, ikkje heilt har vore i hendene på folk som har greie på desse instrumenta. For – to av langeleikane er sett saman på feil måte, dvs, den eine, kanskje den finaste langeleiken eg kjenner til frå Telemark, Dauva eller – Dauvens Ingebjørg – sin langelek, laga av Johannes Aslakson Myrbøen frå Åmotsdal i 1772, eit klenodium vil eg kalle det, har mista krullen.

Foto: Kjell Bitustøy

Skjermfoto, digitalt

Denne er påsett på underleg vis på ein langelek frå Vestre Slidre. Ein skal ikkje kjenne mykje til instrumentet langelek for å sjå at dette er totalt feil, litt pinleg for eit nasjonalt museum å demonstrere slik kunnskapsmangel.

Foto: Kjell Bitustøy

Og som om dette ikkje er nok, ein fin langelek frå Øyfjell har fått krullen sett inn bak fram, nok ei stadfesting av at dette er gjort av amatørar. Det er å håpe at dette blir retta opp så snart som mogleg!

Skjermfoto, digitalt

Kjell Bitustøy

Langeleiktreff og kurs i Bø i Telemark.

Vi hadde et flott langeleikkurs og seminar helgen 12. til 14. oktober på Bø Museum i Telemark. Arrangementet ble til i samarbeid mellom Norsk langeleikforum og de lokale langeleikkjjennerne Gøril Ramo Håve, Kari Lønnestad og Kjell Bitustøy.

Denne gangen ønsket vi å formidle mer om langeleiktradisjonen i Telemark. Folkemusikken står sterkt i Telemark, og tidligere gjorde også langeleiken det. Kari Lønnestad skriver at i bygdebøker og andre kilder er det omtalt omlag 70 telemarker som skal ha spilt langeleik. Interessen for langeleiken var stor fram til midten av 1800-talet. Siden forsvinner instrumentet så å si ut av bruk, med noen unntak i Landsmarka og Hollaheia mellom Lunde og Prestfoss.

Noe slåttemateriale er også skrevet ned og har funnet veien tilbake på leiken, ikke minst takket være Kari Lønnestad og Gøril Ramo Håve. De har arbeidet mest med langeleikmaterialet i nyere tid.

Det var et bra tidspunkt å ha seminaret, da Telemark viste seg fra sin fineste side, med nydelige høstfarger. For oss vestlendinger er det fremdeles stor stas å se høstfargene på trærne; hjemme er bladene vanligvis blåst eller regnet bort lenge før høstfargene setter inn!

Seminaret startet på fredagen med hyggelig samvær og langeleikspill, og varm suppe til de fremmøtte. Lørdagen inkluderte interessante foredrag av Kjell og Gøril, hvor vi fikk vite mer om langeleiken i Telemark og dens lange tradisjon, og vi fikk demonstrert flere instrumenter. Deretter var det kurs resten av dagen med Kari og Gøril, før vi avsluttet dagen på folkemusikkarkivet, hvor Kari tok frem flere gamle opptak av langeleik. Søndagen fortsatte med kurs på langeleik, og det hele ble avsluttet med koselig varm lunsj på museet.

Bø museum var et ypperlig sted å ha kurs og seminar: koselig lokale, flere rom vi kunne ha kursene i, og nydelig mat og godt vertskap ved museet.

Lise Meling

Henrik Wergeland og langeleiken

Sundag 11. november inviterte stiftinga Frydenlund til konsertforedrag på den gamle skysstasjonen i Aurdal. Få møtte, men dei som hadde tatt turen fekk høre om ein radikal Henrik Wergeland (1808–1845) og forholdet hans til langeleiken.

Det var Anne Jorunn Kydland, forskingsbibliotekar ved Nasjonalbiblioteket, som held foredraget om Wergeland, medan Knut og Ole Aastad Bråten song og spelte langeleik.
- Wergeland tok småkårsfolket, bøndene og den folkelege kulturen sitt parti, sa Kydland. Eigentleg ville han bli prest, men fekk aldri noko kall fordi han vart rekna for å vere for radikal. I staden vart han forfattar, redaktør, bibliotekar og riksarkivar. Men om ikkje eliten likte det han skreiv, vart han umåteleg populær blant almuen.

Siste vinteren Wergeland levde, gleda han seg til å bli eigar av ein langeleik som Christoffer Hansen Jucham/Juvkam (1789–1855) frå Sør-Aurdal hadde laga. Langeleiken var huldras instrument, meinte Wergeland, og han gjorde huldra med leiken i hendene til bilet på kulturkampen mellom ein nasjonal kultur og det utanlandske kulturgodset på denne tida. Men langeleiken nådde aldri fram til Wergeland, som døydde rett før leiken var ferdig. Etter mange omvegar hamna leiken på museet på Fagernes.

Wergeland var forut for si tid og mana til bevaring av norsk kultur, musikk og språk lenge før dei store samlarane. Orkester, utdanningsinstitusjonar, opera og arkiv var oppgåver staten måtte ta på seg og sette i system, meinte han. Kydland omtala Wergeland sitt kultursyn som inkluderande nasjonalisme fordi han la vekt på å forene det lokale med det internasjonale. Samstundes var han oppteken av dei indre fiendane til friheit, og sa at når friheita er truga, så «ynkes» den nasjonale ånden.

Utdrag frå ein artikkel skrive av Helge Gudheim, avisa Valdres 15. november 2018

Instrumentsituasjonen: **Det gror på Rauland**

Fra mandag til fredag i uke 47 var det praktisk uke for musikkstudentene på 1. året ved Universitetet i Sørøst-Norge, Institutt for tradisjonskunst og folkemusikk på Rauland.

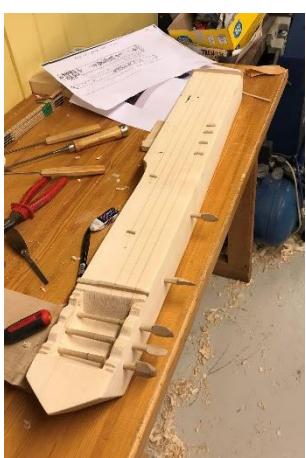
Praksisen var en del av emnet organologi (studiet av musikkinstrumenter) der studentene lærer om instrumentene innen norsk folkemusikk: konstruksjon, utbredelse, historikk, spilleteknikk mm.

For å få en større forståelse av konstruksjonen av musikkinstrumenter generelt og langeleiken spesielt, bygget studentene en kopi av en langeleik fra Tjøme i Vestfold, datert 1785. Langeleiken befinner seg på Samlingsforvaltningen under Vestfoldmuseene i Sandefjord. Den er 88 cm lang, er hult ut av ett stykke gran, har en mensur på 68 cm og har rester etter fem jernstrenger av samme tykkelse.

Studentene begynte med å velge et emne av gran eller furu. De kunne studere tegninger av den originale langeleiken og i tillegg hadde de en kopi å se etter. De måtte selv overføre mål til sitt eget emne. Et annet krav var at de skulle bruke håndverktøy. De tegnet omriss, brukte øks, høvler og stemjern. De laget også stemmeskruer og notene for hånd. De satte på jernstrenger av barokk type som de viklet lokker på selv. Disse arbeidsmetodene resulterte i at alle langeleikene fikk et personlig uttrykk.

Studentene arbeidet ti timer eller mer hver dag og pådro seg både sår og vannblemmer, men alt dette ble glemt på fredags kveld da trestykket ble forvandlet til et musikkinstrument som de fikk musikalsk inspirasjon fra.

Benjamin Rygh var veileder under praksisuka. Fagfeltet hans er rekonstruksjon av strengeinstrumenter, spilleteknikk og spillestil. Han er ansatt ved instituttet på Rauland og holder for tiden på med en doktorgrad om norskbygde fioliner før 1850.

Til høsten starter instituttet opp et nytt studietilbud i instrumentmaking, se <https://www.usn.no/om-usn/campusene/rauland/> for nærmere info. Denne praksisuka var en forsmak for studenter som vurderer å gå på instrumentmakerstudiet til høsten. Det nye studietilbuddet er også åpent for søkere utenfra.

Benjamin Rygh

Kantele-besøk frå Finland.

I oktober var Jenni Venäläinen og Kati Rantala på ein liten Norges-turne med kantelen sin. Duoen kallar seg Tikkursby. Dei hadde konsert i Oslo, på Voss, og til sist på Fagernes. Jenni gjekk på Ole Bull-akademiet som utvekslingsstudent frå Sibeliusakademiet nokre veker i 2017. Då vart ho fascinert av langeleiken, reiste til Valdres for å lære meir om instrumentet og å spela. For å overraske Håkon Asheim ved Ole Bull-akademiet, lærte ho like godt halling etter Ulrik i Jensestogun som Håkon har plukka opp frå notar og Elisabeth Kværne har sett på langeleiken. I ettertid har ho arrangert hallingen for to kantele i lag med Kati, og framførte mellom andre denne på konsert på museet.

Konserten på muséet bestod av både kantele og langeleikspel. Her er Solfrid Olmhus, Kati Rantala, Ingebjørg Hegge Bratrud og Jenni Venäläinen..

Turneen var eit ledd i finsk-norsk kulturutveksling. På workshop vart det såleis utveksla musikk, og instrumentprøving. Det var ei oppleveling å koma så tett på kantelen. Så forskjellig, men likevel så mange parallellar. Kantele er finsk nasjonalinstrument, finst i mange variantar og med ulike tal strenger. Den enkle 5-strengs-kantelen blir brukt i musikkundervisning i skulen. Den som vil utdanne seg som kantele-musikar går gradene opp til ni gonger så mange strenger, og kan ta det som fag ved universitetet.

Kati og Jenni spelte, song, fortalte, og inspirerte i ei fantastisk toneverd. Dei vil gjerne koma att, fleipa litt med å ta med kantele for å bytte med langeleik, - og kven veit, det er ikkje valdrisen imot å leike seg med andre harpetonar.

Musikalsk sosialterapi

- Altfor mange langeleikar støvar ned under senga. Det er ikkje bra. Leiken skal ligge på bordet til glede for deg sjølv og venene dine, fortel Ole Aastad Bråten.

Saman med broren Knut, Gunvor og Oddrun Hegge inviterer dei til oppfriskingstreff i langeleikspel. Så langt har det vore to spelsamlingar, ein i oktober og no sist laurdag 17. november, både gongene på Valdres folkemuseum på Fagernes. På samlinga i oktober var det med til saman 11 utøvarar.

- Målgruppa er ungdom og vaksne med interesse for langeleik, på alle nivå, og som har lyst til å friske opp att spelet sitt, seier Oddrun Hegge. Dette er ikkje eit nybyrjarkurs, men for dei som allereie kjenner til leiken og musikken. Ein lått eller to i bagasjen held i massevis, seier ho.

Oppmøte har ikkje vore verst, men det er plass til fleire.

- Å vere med på oppfriskingstreff er enkelt. Putt leiken i kassa, putt kassa i bilen. Kom, oppmodar Knut Aastad Bråten.

- Kva slags låttar hentar de fram frå skuffen?

- Alt mogleg. Frå det enkle til det litt meir kompliserte. Vi har eit hav å ta av, seier Oddrun Hegge.

Førebelser er det planlagt tre samlingar etter jul. To av dei blir i Øystre Slidre, den siste på museet. Datoane er enno ikkje bestemt, men blir annonserte på Facebook, mellom anna på sida til Norsk langeleikforum.

- Langeleiksamlingane er enkle og uformelle. Målet er å gjere noko triveleg i lag. Ein slags musikalsk sosialterapi, fortel Gunvor Hegge.

Kurset er eit samarbeid mellom Valdres folkemusikkklag, Vårflaumen spel- og dansarlag, Øystre Slidre spel- og dansarlag og Norsk langeleikforum.

"Er det kun lov til å spela på ein type langeleik på kappleik"?

Dette spørsmålet kom frå ein undren amerikanar som sjølv hadde ein litt uferdig telemarkmodell heime på guterommet. James Ray Miller frå Wisconsin var på Norgesbesøk i sumar og fekk oppfylt ein draum om å sjå norsk langeleikmangfald. Sjølv har han spikka figurar sidan han var 12 år, spikka kvar dag i ti år!, - og slike gjer meisterlege produkt. (Sjå sida hans, James Ray Miller Woodcarving, og nyt dei fine figurane.)

Han har studert norsk språk og kultur ved universitetet, og det er her han fekk møte langeleiken og vart inspirert til å laga telemarks-modellen. På Norgesturen skjønte han korleis det skulle riggast, han lærte seg nokre låttar og reiste heim for å gjera leiken ferdig. Det er klart at denne måtte Snerten be om eit bilet av!

Men attende til spørsmålet hans som kom på tur ut frå langeleiktevlinga på Landskappleiken i Trysil. Han hadde nok venta å høyre og sjå eit instrumentmangfald der, og underteikna kunne ikkje gje betre svar enn "slik er det berre". Det blir lagt vekt på musikken og er inga mönstring av tone- og modellmangfald. Men kvifor ikkje la spørsmålet få eigne vengjer i Snerten? Er tida inne for å ta initiativ til å få mangfaldet opp på kappleiksscenen? Norsk Langeleikforums "kappleik-stunt"? James ber Snerten helse til alle nye kjenningar etter Norgesturen. Den unge figurkunstnaren imponerte stort på sin veg, og det er berre å ynskje han velkommen ved seinare høve! Ta med leiken då vel.. "

Oddrun Hegge

Elisabeth heidersmedlem!

Under meisterkonserten på Lanskappleiken i Trysil sundag 1. juli 2018 vart Elisabeth Kværne utnemnt til nytt heidersmedlem i FolkOrg - organisasjon for folkemusikk og folkedans.

Elisabeth får denne utmerkinga for lang og god innsats både i organisasjonsarbeid og som utøvar og formidlar. Heile grunngjevinga og takketalen hennar kan ein lesa på heimesidene til FolkOrg:

<https://folkorg.no/nytt-heidersmedlem-i-folkorg-elisabeth-kvaerne/>

Norsk Langeleikforum ynskjer hjarteleg til lykke med ein velfortent heider!

Draumestipendambassadør

Draumestipendet er eit samarbeid mellom Norsk kulturskuleråd og Norsk tipping. Kvart år delar dei ut 100 stipend til ungdom mellom 13 og 20 år, som driv med ein eller annan form for kultur. I 2010 vann søstrene Anne og Astrid Eidsaa Hamre stipendet, i 2017 var eg så heldig å få det for formidling, og i 2018 vann Borghild Dalbø stipendet for å utvikle seg som langeleikspelar. Det er veldig artig at langeleiken blir representert så bra, og eg vil gjerne oppmunstre fleire til å søkje.

I haust vart eg spurd om eg kunne tenkje meg å bli ambassadør for draumestipendet, og utan å vite kva det gjekk ut på sa eg ja. Vi var 15 komande ambassadørar frå heile landet som møttes på Hamar siste helga i november. Der fekk vi god opplæring i kva draumestipendet er, vi fekk høyre på foredrag frå norsk tipping og kulturskulerådet, og vi fekk også ta aktivt del i prosessen. Det er så viktig å ta vare på kulturen vår og hjelpe unge komande «artistar» fram i lyset. Draumestipendet er ei fin mulegheit og inspirasjon til å arbeide vidare med tradisjonsmusikken vår.

Ingebjørg Hegge Bratrud

NORSK LANGELEIKFORUM

**Innkalling til årsmøte i Norsk Langeleikforum 2018
16. februar 2019 – Valdres Folkemuseum på Fagernes**

SAKLISTE

- Sak 1: Godkjenning av innkalling og sakliste
- Sak 2: Valg av ordstyrer, referent og tellekorps
- Sak 3: Registrering av de med stemmerett og fullmakt
- Sak 4: Årsmelding
- Sak 5: Regnskap
- Sak 6: Fastsetting av medlemspengar
- Sak 7: Arbeidsplan 2019
- Sak 8: Budsjett
- Sak 9: Valg
- Sak 10: Innkomne saker

Velkommen

Heimeside:

www.langeleikforum.no

facebook: [Norsk langeleikforum](#)

e-post: langeleikforum@gmail.com

Medlemspengar 2018: 200 kr

Kontonr. 1503.14.71807

